

Prof. dr. Asim Mujkić
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

TRI PITANJA O BOSANSKOM STANJU¹

THREE QUESTIONS REGARDING THE BOSNIAN STATE OF AFFAIRS²

Rukopis Senadina Lavića *Zaborav razlike* sastoji se, pored uvoda, od tri samostalna poglavlja, odnosno tri filozofska eseja: 1. Bosanski prekarijat i epoha nesigurnosti, 2. „Bolonjski” univerzitet: Urušavanje univerziteta u prekarnom društvu i 3. Militarne slike svijeta i medijski cinizam. Premda u sebi samostalna, baš u duhu naslova djela, svaki u svojoj razlici, ovi eseji tvore dinamičnu, poliperspektivnu cjelinu kroz koju se, kao kroz prizmu, prelama spektar strukturnih problema koji na naročito nakaradan način oblikuju savremeno bosanskohercegovačko društvo i državu. U doba vladavine „ekspertskih analiza“ i naručenih studija, hegemonije neoliberalnog ideološkog pravorijeka kojemu nepogriješivo korespondira onaj nacionalistički, s pravom se može reći, da jedno društvo kakvo je ovo bosanskohercegovačko, istinski treba dubinsku, kritičku – i ako nas još uvijek to nije stid reći – *filozofsku* analizu onoga što jeste kako jeste. Te, danas unaprijed osuđene i diskvalifikujuće zadaće prihvatio se u ovoj knjizi Senadin Lavić.

Već samim naslovom „Zaborav razlike“ Lavić ocrtava kontekst kritičke refleksije u kome će se kretati cijeli tekst. S onu stranu razlike dakako je vladavina istosti, „punina bitka“, supstancijalitet iz kojega će se derivirati ono samo naizgled različito, jer je ono samo manifestacija istog čijoj se punini na kraju u jedinstvu vraća kroz, kako autor to kaže „epistemičku nihilaciju neviđenih razmjera”. Na ovom mjestu vrijedi ukazati na konstantu koja je u temelju Lavićevog intelektualnog angažmana a koja je u pozadini i ovog rukopisa, a to je kritika esencijalizma i generalno fundacionalističkih pretenzija kako u samoj metodologiji i teoriji spoznaje koja je Lavićevo primarno polje istraživanja tako i u smislu posljedica esencijalizma u nauci,

¹ Tekst je prikaz knjige prof. dr. Senadina Lavića *Zaborav razlike: Bosanski prekarijat, „bolonjski“ univerzitet i medijski cinizam*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2018.

² The text is a review of a book *Zaborav razlike. Bosanski prekarijat, 'bolonjski' univerzitet i medijski cinizam* by Prof. Dr. Senadin Lavić, Dobra knjiga, Sarajevo, 2018.

kulturi i politici. Upravo na tom tragu možemo reći da je to osnovni idejni horizont, to jest gravitaciono polje koje, po mom sudu, uspješno na okupu drži ovu na prvi pogled raznorodnu problematiku koja se analizira u tri samostalna filozofska eseja ovog rukopisa. Razlika, pravo na razliku potisnuto je hegemonijom esencijalističkog diktuma u nauci, kulturi, politici, medijima vršeci konstantno nasilje nad ovom zemljom i njenim ljudima, oblikujući ih prema svom „liku i djelu“, to jest pretvarajući ih u „prekarijat“; koji mogu na raspolaganju imati samo ograničena, „tehnička“ znanja; ljudima čiji horizont smisla na kraju određuje medijski cinički diskurs. Upravo u tom međuprostoru Lavić krči prostor za ustanovljenje i legitimiranje razlike pokušavajući odrediti tačke otpora razlike koje su, čini se, tvrdokorne i odolijevaju aproprijaciji esencijalističke hegemonije. Da bi se razlika ustanovila u svom pravu na postojanje, ona mora biti artikulirana pa je, kako autor ističe, „naš zadatak konstruiranje logosa“, dakle, ne neki „govor suštine“, neka sveobuhvaćajuća „adekvacija“ misli i stvari, već konstrukcija svoga logosa, svoga narativa, na kraju i svoje forme političke subjektivizacije koja ima pravo da ne bude apropirana. Zato autor zaključuje kako je „svijet oko nas ispunjen (je) nijansama i *finim razlikama* kojima prijeti unificirajući monstrum *Zeitgeista*. Slijedi nam put konstruktivističke odvažnosti da bi hegelijanski prevazišli epohu nihilizma u kojoj smo ukorijenjeni.“ Fragment ove opće esencijalističke drame proždiranja pripada i samoj Bosni za koju, kako tvrdi autor, „tek trebamo napisati političku ontologiju bosanstva kao našeg sabirajućeg ishodišta iz kojeg smo dugo progonjeni“, odnosno prisiljavani, moglo bi se dodati na uklapanje u nametnute esencijalističke konstrukcije.

U prvom eseju „Bosanski prekarijat i epoha nesigurnosti“ autor ukazuje na jednu vrlo važnu dimenziju proizvodnje zbilje koja nam je, usljed zaglušujuće buke identitetskih rovovskih borbi koje su trajno obilježje etnopolitičke dominacije, vješto promicala, a to je dimenzija kapitalističkih odnosa. Autor kaže kako je „transnacionalni kapitalizam (je) postao nezaustavljiva ratna mašinerija za pljačkanje planete“, odnosno, kako je to još Marx opazio, mašinerija za proizvodnju bijede, to jest prekarijata koji se drži na ivici egzistencije i u stalnom strahu sigurnosne prijetnje. Vrlo je naivno misliti da je Bosna i Hercegovina ostala u zapečku procesa proizvodnje svijeta po mjeri globalnog kapitalizma, odnosno, „naš put u kapitalističke integracije biće bolan, a postsocijalističke države s ovog prostora završiće na evropskoj periferiji i u novom kolonijalnom odnosu s razvijenim državama zapada.“ Ideja nacionalne države koja je idejna vodilja još uvijek velikog dijela političkih elita u ovoj zemlji, države u kojoj dominira jedna etnonacija, proistječe iz kapitalističkih proizvodnih odnosa, a pored destrukcije i obesmišljavanja jedne pluralne zajednice kakva je Bosna i

Hercegovina, ona ulazi u metastazu ovih mjeseci odlaskom najproduktivnijih stanovnika ove zemlje da se utope u prekarijat perspektivnijih i bogatijih zemalja Zapadne Europe. Proizvodnja prekarijata posebno, a bijede općenito, podjednako pogoduje i savremenom kapitalizmu i nacionalizmu – kapitalizmu jer s prekarijatom na scenu stupa obrnuta kompeticija, odnosno natjecanje u obaranju cijene rada, a nacionalizmu jer, kako ističe autor, „prekarijat može postati lagan plijen opasnih desničarskih politika i našu budućnost pretvoriti u stravične događaje“, čime nacionalizam obezbjeđuje svoju reprodukciju, svoje ucijenjeno biračko tijelo, ili kako to autor zaključuje: „U blatu profanog *narodnjaštva* i narodnjačke ideologije zaglavila se bošnjačka politika kao etnička verzija negdašnje sociokolektivističke ideologije komunizma. Narodnjački kolektivizam supstituira komunistički kolektivizam i predstavlja se kao apsolutna vrijednost epohe. Narodnjačka ideologija, koju 'dominantna elita' Bošnjaka interpretira kao supstancijalnu, epohalnu i jedino ispravnu, upotrijebljena je od profesionalnih predstavljača 'vitalnih narodnih interesa' za destruirajuće eksploatiranje javnih preduzeća i državnih resursa. Tako spram vidljivog *prekarijata* nastaje narodnjačkom ideologijom definirana *oligarhija* koja u svojim malobrojnim rukama drži sve poluge ekonomske i političke moći sistema.“

U takvom kontekstu ni nauka ni obrazovanje ne mogu proći neokaljano, čime se autor bavi u drugom poglavlju „Bolonjski” univerzitet: Urušavanje univerziteta u prekarnom društvu. Esencijalističko potčinjavanje praćeno ideološkom hegemonijom preslikava se na univerzitet koji je, pokazuje autor, sam „postao predmet stranačkog potčinjavanja ili, tačnije rečeno, ljudi koji preko političkih stranaka pokušavaju pripremiti vlastito pozicioniranje.“ Kako i priliči ideološki potčinjenom društvu, institucije visokog obrazovanja samo su instrumenti oligarhijskog pozicioniranja i emitiranja povlaštenih „identitetskih“ obrazaca esencijalističke uniformnosti zamišljene zajednice. Kao i u prethodnom poglavlju, ove procese ne smijemo smatrati nečim izdvojenim od globalnih tokova; naprotiv, srozavanje domaćih institucija visokog školstva sastavni je dio globalnog procesa monopolizacije znanja, s jedne strane, odnosno proizvodnje škarta, s druge strane, što je paralelno procesu proizvodnje bijede i prekarijata. Ili, kako autor zaključuje, „neoliberalni rat protiv visokog obrazovanja pogoduje lokalnim diletantima da podvode univerzitet pod svoje svjetonazore koji nisu nošeni univerzalnim vizijama znanstvenika i znanosti kao forme života. Pred našim očima odvija se kraj kritičkog mišljenja i slobodne znanosti.“ Univerzitet nam se iznova otkriva u svojoj nepatvorenoj biti – kao ideološki instrument za proizvodnju odnosno legitimaciju željene stvarnosti, u našem slučaju duboko provincijalne i marginalne stvarnosti.

Senadin Lavić pokazuje kako je tržišni fundamentalizam postao prijetnja sigurnosti proizvođači armije suvišnih, prekarnih, kako je nacionalizam postao najubojitiji mehanizam protiv običnih pripadnika vlastite nacije, kako je univerzitet postao sve samo ne mjesto proizvodnje znanja, tako u posljednjem poglavlju pokazuje kako se „mediji pojavljuju kao opasnost za našu slobodu“. Institucija nastala u krvavoj povijesti kao branik slobode, u savremenom igrokazu potiranja i zaborava razlika, prerasta u svoju suprotnost, pa čak, kako Lavić pokazuje, tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu i svojevrstni bilten za odstrel drugih ljudi (npr. Kozarski vjesnik). U postdejtonskom vremenu taj odstrel postaje sofisticiraniji, pri čemu se mediji pod kontrolom vladajuće oligarhije instrumentaliziraju u „progon neistomišljenika“ ili njihovu marginalizaciju stalno podgrijavajući dojam populističkog egalitarizma po kojemu, kako kaže autor, „najgluplji pojedinci mogu da odstrijele najpametnijeg među nama i da niko zbog tog ne snosi odgovornost.“ Ako tome dodamo forsiranje diktata „dnevne događajnosti“ podržanog brzom izmjenom slika i tema, medijsko djelovanje moglo bi se sumirati jednom riječju – „nihilizam“. Mediji tako udaraju pečat na opće dezorijentiranje prekarijata u današnjem svijetu i Bosni i Hercegovini.

Zbog doprinosa diskusiji o suočavanju s moralnom, političkom i kulturnom krizom u kojoj se ova zemlja nalazi, otvaranja nekih perspektiva koje su vrlo često, pa rekao bih, i pretenciozno ispuštane iz vida u promišljanjima i analizama, ova knjiga zavrđuje pažnju naše kulturne i znanstvene javnosti.